

Ulm látképe a Münster tornyával

Ulmnál a Duna...

– két beszámoló –

Erről a szerethető baden-württembergi városról, Ulmról, ahol a Duna még csak akkora, mint közepes vízállásnál nálunk a Rába, hiteles képet adnak fotósunk felvételei, miként Regensburgról is, ahol a Duna partján fekvő város nemcsak nagyon szép, de az itt élők már dolgoztatják is a folyó. Jó sok megrakott uszályt látni.

Miért mentünk Ulmba és Regensburgba? A Duna Stratégiát, indíttatását, lehetőségeit keresni. Idézek

Balázs Péter külügyminiszter 2009 őszén az Európai Utasnak adott interjújából: *Az EU létevel és filozófiájával sugallja, kínálja a regionális együttműködések. Célszerű a hasonló projekteket összehangolni és felfűzni egy nagyobb régió közös érdekeire. Volt egy osztrákromán, volt egy délnémet kezdeményezés. Amikor hivatalba léptem, „brüsszeli fejjel” azt kérdeztem, miért nincsenek ezek az elképzelések összehangolva. Összeül-*

tünk hát az osztrák külügyminiszterrel meg a románnal és a némettel, és megrendeztük az ún. „ulmi találkozót”, hogy összerakjuk a mozaikot, és azt is elértük, hogy ez év (2009) júliusában az EU-csúcs kimondja – szükséges a Duna-völgyi régió számára egy országokat átfogó közös stratégia.

A Duna-völgyi együttműködésben együtt vannak a befizető, a támogatást adó (nettó donor), és a támogatást kapó (nettó recipiens) országok is. Hiszen Baden-Württemberg vagy Bajorország éppen úgy részese ennek a tervnek, mint a Duna-delta... Ez nem kulturális projekt, persze jó volna, ha volna benne kultúra is. A Duna-völgy és Közép-Európa kultúrája különlegesen gazdag hozzájárulás Európához, olyan közös öröksége a térségnek, amely Kufsteintől Constanciaig terjed, Krakkótól Zágrábig. Ez az örökség összetart bennünket.“

Az Európai Utas és a Közép-európai Kulturális Intézet képviseletében 2009–2010-ben sokféle találkozón és tanácskozáson vettünk részt azért, hogy a Duna Stratégiában külföldi partnereinkkel egyetértésben helyet találjunk a kultúrának is.

2010. nyár elején utaztunk először Ulmba és Regensburgba, majd ősszel látogatott el oda munkatársunk a bajor és a baden-württembergi kulturális fesztiválra. Beszámolója azt igazolja, hogy a Duna eredeténél készülnek a Duna Stratégiára, és annak sokféle prioritása mellett nem feledkeznek meg a kulturális együttműködésről sem. Mindkét tartománnyal bőse-

ges történelmi emlék és kapcsolat köt össze bennünket. Van mire építkezni.

Ulmban a Duna-ház vezetőjében, Dr. Peter Langerben nagy magyarbarátot tisztelhetünk, de a Sváb Múzeumban vagy a Városházán is erősíteni kívánják a kapcsolatokat a magyarokkal.

Regensburgban meglátogattuk a K. Lengyel Zsolt vezette bajor–magyar kulturális intézetet, és az egyetemi magyar lektorátust. Akkor még hiányzott hazulról valami támogatás, amellyel teljesebbé tehetik a magyar lektorátus munkáját. Remélem, azóta megoldódott a problémájuk.

Az Európai Utas két évtizedes működése során önkéntes, pótolhatatlan szakmai, emberi segítséget jelentettek nekünk a külföldi magyar intézetek, magyar tanszékek, magyar lektorátusok. E területeken sajnos folyamatos a visszaszorulás. Az, amit Klebelsberg Kunó és társai elindítottak, azaz a magyar jelenlétet a külföldi egyetemeken, a magyar nyelv és irodalom tanítását idegen nyelven – Olaszországtól Angliáig, Prágától Münchenig mindenütt visszaszorul, megszűnik.

2011-ben a Liszt-évet megünneplik Regensburgban is. Várnak a magyaroktól is segítséget. Úgy tudom, ez a kapcsolat már működik. Jó volna az ezer évnél idősebb bajor–magyar kapcsolatokat 2012-ben egy budapesti Regensburg városkiállítással erősíteni. Regensburg részéről ehhez megvan a jószándék.

2010. december

MP

A Duna Regensburgnál

Az összes ulmi és regensburgi fotót készítette: Csudai Sándor

Régi utazók nyomában

– Ulm, Regensburg –

Az 1700-as évek közepén a török háborúk következtében elnéptelenedett közép-európai térségeket szász telepések népesítették be. Ennek a kirajzásnak a történetét mutatja be a dunai svábok ulmi múzeuma, a Donauschwäbisches Zentralmuseum (DZM).

Ilyen hajókon, schachteleken utaztak a kitelepülők. Háromszázan fértek fel rá, motyójukkal egyetemben. Mária Terézia birodalmi érdekből ösztönözte – adóelengedéssel és a jobbágyság alóli szabadulással – a kivándorlást, hogy a török által elpusztított helyeket újra benépesítsék. A kivándorlókról elég sok adat maradt fenn. Tudjuk például, hogy Barbara Mattheiß 1752-ben azért hagyja el Wahlheimet, mert „Magyarországon jobb életet és jobb élelmezést” remélt. Három gyermekével követte férjét, aki már korábban kivándorolt. Lemondott állampolgárságáról és örökre hátat fordított Wahlheimnek. De volt olyan is, akitől szívesen vált meg szülőföldje: a großengstingeni Cölestin Schönbuchnak a község megengedte, hogy idegen országbéli menyasszonyával együtt Magyarországra távozzék, annál is inkább, mert a „nevezett inkább terhére, mint hasznára van a közösségnek”. Ezt bizonyítja, hogy mindössze 150 gulddal rendelkezett, egyebekben nincstelenként tartották nyilván.

Az új telepések jó része Bécsig hajózott, ahol szétosztották, és szekerekkel vitték rendeltetési helyükre őket. Minden terv szerint, szervezetten működött. A kitelepülők kis közösségei új hazájukban zártan, de nem mások ellenére éltek. Ez a felfogás háromszáz éven át működőképes volt – magyarázza az állandó kiállításon vezetőnk, Balonyi Iлона. A kivándorlók sorsa azonban nem volt könnyű, erről tanúskodik az a versike is, amely lefordítva valahogy így hangzik: az elsőkre a halál (Tod) várt, a következőkre a szükség (Not), és csak a harmadik nemzedéknek jutott kenyér (Brot).

Az intézmény idén ünnepeli megalapításának tizedik évfordulóját. Ulm városa, Baden-Württemberg tartomány és a szövetségi kormány közös politikai akarattal hozta létre 2000-ben a múzeumot működtető alapítványt, és a mai napig is ők biztosítják költségvetését. Az intézet célja a dunai svábok mintegy háromszáz évvel ezelőtti, önkéntes kitelepülése és az 1945 utáni kényszer-visszatelepítés közötti történetének európai perspektívába helyezése. Bár a múzeum viszonylag rövid múlttal rendelkezik, gyűjteménye évtizedek munkájának eredménye: átvette ugyanis az ún. „landsmannschaftok”, a népi németek szövetségeinek örökségét és funkcióját. A landsmannschaftok egyfajta információs központként segítettek a kitelepülők és a leszármazottak közötti kapcsolattartásban, társak voltak a bajban, és a használati tárgyak, viseletek gyűjtésével „heimatsmuseumokat” hoztak létre. „A II. világháború után kényszerrel Németországba visszatelepített között a Magyarországról érkezők csoportja volt az egyik legkisebb” – tudjuk meg Christian Glass igazgatótól, és nemcsak az egyik legkisebb, hanem a „legszelídebb” is. Ők ugyanis – minden keservük ellenére – a kései repatriálás után nyilatkozatot tettek a békés egymás mellett élés érdekében.

A DZM gyűjti, kiállítja és archiválja a kitelepítettekkel kapcsolatos dokumentumokat, tárgyakat, történeteket. Jövőre *Kényszerű utak* címmel terveznek új kiállítást. Számos külföldi múzeummal tartják a kapcsolatot, több közös kiállítást szerveztek a Vajdaságban, a Bánátban, de az aradi, a temesvári és az újvidéki múzeummal is. Magyar partnerintézményük a pécsi Janus Pannonius Múzeum, amellyel éppen most készítenek elő egy közös kiállítást, *Németek Magyarországon, magyarok Németországban* címmel.

Nemcsak Ulm és környékének története fordulatos, hanem a múzeum épületének sorsa is. Eredetileg kaszárnyának épült. Egy különleges, békés erődítmény, amelyben soha egyetlen lövés sem dördült el. Ez úgy történetelt, hogy mire 1855-ben elkészült, már lezajlottak a napóleoni háborúk, a bécsi békével Európa átrendeződött, így az előtt szűnt meg katonai jelentősége, mielőtt igazán elkezdődött volna. Azért nem épült hiába: mesteremberek, iparosok, fuvarosok hada dolgozott itt három évtizeden keresztül, az építkezés pedig komoly gazdasági fellendülést hozott a város életébe – hiába, az infrastruktúra kiépítése már akkor is a vagyonsodás legjobb módjai közé tartozott. Az XVIII. század végére azonban Ulm kinőtte a rendelkezésre álló helyet,

A Donauschwäbisches Zentralmuseum eredetileg kaszárnyának épült

a város terjeszkedésének útjában állt a kaszárnya, hát egy részét lebontották. A II. világháborúban megsérült, falai közé menekültek költöztek. A 90-es években építették újjá, majd itt alapították meg a Donauschwäbisches Zentralmuseumot.

A DZM a közép-európai, Duna menti múzeumok között szeretne hálózatot kiépíteni – hangsúlyozza az igazgató –, amelynek segítségével az egyes intézmények gyűjteményei elérhetővé és bemutathatóvá válnának. Intézménye nyitott a kulturális együttműködés irányában is – és ez a kijelentés egyben válasz is Módos Péter igazgató kérdésére. „Magyarország látja el 2011-ben az unió elnöki tisztségét, és ez megnöveli felelősségünket és szerepünket az európai Duna-stratégia megalkotásában. Egyelőre nem látszik a kulturális stratégia megalkotásának felelősségi helye a kormányzati struktúrában, de intézetünk mindenképpen szeretné a kultúrtörténeti részt erőteljesebben képviselni” – vázolja a hazai helyzetet a KeKI igazgatója, majd ismerteti a Közép-európai Kulturális Intézetnek a Duna-stratégia kulturális fejezete keretében megvalósítható terveit. A közös rendezvények, kiállítások megszervezése, a Duna menti népek közös történelmi és kulturális gyökereinek, kapcsolatainak feldolgozása és egy információs-kommunikációs hálózat létrehozása olyan érdek, amelyre lehet alapozni – vonja le a megbeszélésből a következtetést a két igazgató.

A régi és az új, ha nem is mindig békében, de megfér egymással

Balonyi Ilona a DZM munkatársa, Módos Péter, Koncz Mária és Malomvölgyi Csilla

Ulm régi házait a II. világháborúban porig bombázták. A megmaradt részeket helyreállították, a hiányzókat pótolták, így belvárosában megmaradt a történelmi hangulat. Mint Németország sok más, nagy múltú városában, itt is tapasztalhatjuk azonban a kortárs művészetnek és a művészeti trendeknek való megfelelés kényszerét. Ennek következtében került a „Münster”, a világ legmagasabb tor-

nyával büszkélkedő evangélikus templom közvetlen közelébe a Városháza, és kissé távolabb, a XIV–XV. századi házak közé az üvegpiramis alakú városi könyvtár.

Ulmban sétálva mindenféle verebekre lehetünk figyelmesek. A nagyméretű verebek többnyire műanyagból készültek, és a legváratlanabb helyeken bukkannak fel. A mintakép, az ős-veréb a Münsterben látható; csőrében egy szalmaszálát tart. A legenda szerint a templom építése során egy hatalmas gerendát sehogy sem tudtak az építők a városkapun beemelni. A mesterek húzták, vonták a gerendát, de csak nem sikerült. Ekkor az egyik ács egy fészket építő verébre lett figyelmes. A veréb egy szalmaszálát vitt a fészkéhez, és amikor egy szűk helyhez ért, egyszerűen hosszába fordította azt. A mesterek felismerték a megoldást, és tiszteletből szobrot állítottak a verébnek. A veréb (Spatz) ma is Ulm egyik jelképe.

Peter Langer a megbeszélés során tájékoztatja a KeKI delegációját a Duna-iroda működéséről, és arról, hogy az uniós Du-

A belváros megmaradt házait a háborús pusztítás után helyreállították, vagy újra építették

Módos Péter és Peter Langer, a Duna háza igazgatója

Ivo Gönner, Ulm főpolgármestere

na-stratégiában milyen szerepet szán a Duna menti városok közötti hálózatnak. E hálózat „terméke” a Duna Akadémia is, amelynek politikai küldetése is van: a helyi és regionális hozzájárulást jelenti az átfogó stratégia lépésről lépésre történő megvalósításához, jólétet, előrehaladást és fejlődést biztosítva a Duna-régióban. A régiók és a városok e kezdeményezését Baden-Württemberg, a bajor szövetségi állam és az EU is támogatja. A program tudományos részében egyetemek is részt vesznek; magyar oldalról a szegedi JATE és a budapesti Andrásy Egyetem. Az igazgató a továbbiakban kifejti: továbbgondolásra érdemesnek tartja a Közép-európai Kulturális Intézettel való együttműködés tervét, elsősorban a stratégia irodalmi fejezetének megalkotásában.

Ivo Gönner polgármester a Duna-stratégia nemzetek fölöttiségét hangsúlyozza, és egyetért Módos Péterrel abban, hogy az ötletek összegyűjtését, projektte formálását rövid időn belül be kell fejezni. „Lehetőséget kell adni az Európai Uniónak egy közép-európai márka, a Duna-márka támogatására” – fejti ki. A KeKI igazgatója szerint ez annál is inkább lehetséges, mert míg a politika gyakran szétválasztja az országokat, a kulturális együttműködés ellensúlyozza ezt, és a politikai kapcsolatok mélypontján is a nemzetek közötti kötelékek folyamatos erősítését szolgálja. Az igazgató kiemeli, hogy Magyarország különleges szerepet kap a soros EU-elnökség alatt. Gönner főpolgármester a találkozó végén leszögezi: melegen támogatja és kívánatosnak tartja a DZM és a KeKI közötti együttműködést, annál is inkább, mert a jövő év központi témája a migráció lesz.

Regensburg

A magyar-bajor állami kapcsolatok a X. századig nyúlnak vissza. Bajor Gizella, első királynénk, István hitvese itt született Henrik bajor herceg és fejedelem lányaként, és itt is van eltemetve. A királyné méltó társa volt István királynak az ország keresztény hitre térítésében, erkölcsének megszelídítésében. A regensburgiak ma is tisztelettel emlékeznek rá – itthon mint-ha kevésbé élne kultusza.

Ha már a Dunáról van szó, Regensburg amúgy sem maradhat ki. A Duna legészakibb pontján fekszik, a Regen és a Naab folyók betorkolásánál. Az így képződő két sziget tette átkelésre alkalmas helyé – ezért is nevezték el a kelták Krisztus előtt fél évezreddel emelt városkájukat Rathasponának (Ratispona), „nagyszerű lehetőségnek”. Itt épült a Duna első állandó hídja, a Kőhíd 1135-ben. Építéséhez – az akkori technikával, ami nagyjából talicskát, vésőt, kalapácsot jelenthetett – mindössze 11 évre volt szükség. (Nem úgy, mint a híres dómhoz, amelyet két és fél évszázadon át építettek.) A kőhíd jól szolgált, de a hajóskapitányok a következő 800 évben nem

Klemens Unger, a város kulturális irodájának vezetője, Malomvölgyi Csilla és Módos Péter

voltak annyira boldogok, mert éppen a kőhíd miatt nem tudtak feljebb hajózni. Csak 1992. szeptember 25-én, a Duna–Majna-csatorna megnyitásával vált szabaddá az út.

A város kulturális irodája a Régi Városháza melletti épületben van, ahol 1663-tól az állandó birodalmi gyűlés, a német parlament tartotta üléseit. Unger igazgató úr irodája a XVIII. századi falfestés nyomával, értékes képeivel, bútoraival itthon szigorúan

védett műemléknek számítana, itt azonban csak egy a kivételes szépségű munkahelyek közül.

Unger úr szerint a Duna a legöregebb turistaút, „királyok és császárok útja” – ezt a meghatározást is beírjuk Duna-szótárunkba. Majd hosszan sorolja a bajor–magyar kapcsolatokat, Gizella királynétól kezdve, a kitelepülő svábokkal folytatva. Regensburg Budavárnak, Budapest első kerületének testvérvárosa, és már korábban is élen járt a magyar kultúra bemutatásában; számos művészeti kiállításra, koncertre került eddig is sor. 2011-ben, a Liszt Ferenc emlékének szentelt esztendőben értelemszerűen ismét a magyar kapcsolat lesz a meghatározó. Unger jó lehetőséget lát az együttműködésre, bár – mint mondja – a gazdasági válság minden bizonnyal a helyi kulturális aktivitást is visszafogja majd a következő években. Nyitott minden javaslatra, amely a Duna-stratégia keretében való együttműködést, partnerséget segíti elő – hangsúlyozza. A konkrét programok megbeszélésére hamarosan sor kerül Budapesten – zárják le az igazgatók a beszélgetést.

Regensburg utcáin, így tíz óra felé még nyugodtan üldögélő, reggeliző embereket látunk. Mi viszont elindulunk hazafelé, nagyjából a Duna folyását követve.

Koncz Mária

Regensburg látképe a Duna első állandó hídjáról

